

AMEA Rəyasət Heyəti

Azərbaycan Respublikası
Təhsil Nazirliyi

Azərbaycan Respublikasının
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

Azərbaycan Respublikasının Prezidentli Yantında
Elmin İnkişafı Fondu

AMEA Nəsimi adına
Dilçilik İnstitutu

AMEA Akademik Z.M.Bünyadov adına
Şərqşünaslıq İnstitutu

AMEA Nizami adına
Ədəbiyyat İnstitutu

"TÜRKOLOJİ ELMİ-MƏDƏNİ HƏRƏKATDA ORTAQ DƏYƏRLƏR VƏ YENİ ÇAĞIRIŞLAR" mövzusunda Beynəlxalq Konfrans

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԵՐԿՐԱԿՆԵՐԻ ԿՆԵՐԻ

а б с ç д е f g ğ h i j k l

Bakı şəhəri, 14-15 noyabr 2016-cı il

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Elmin İnkişafı Fondunun grant layihəsi çərçivəsində
(Grant: EIF-KETPL-2-2015-1(25)-56/46/5,
layihə rəhbəri - Möhsün Nağısoylu) təşkil olunaraq keçirilmişdir.*

I Türkoloji Qurultayın 90 illiyinə həsr olunmuş

**“TÜRKOLOJİ ELMİ-MƏDƏNİ
HƏRƏKATDA ORTAQ DƏYƏRLƏR
VƏ YENİ ÇAĞIRIŞLAR”
mövzusunda Beynəlxalq konfransın**

**MATERİALLARI
(I hissə)**

Bakı, 14-15 noyabr 2016-cı il

**“Elm və təhsil”
Bakı – 2016**

MÜNDƏRİCAT

Birinci Türkoloji Qurultayın 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı		5
Birinci Türkoloji Qurultay – türk xalqlarının mədəni həyatında mühüm hadisə	Akif Əlizadə, AMEA-nın prezidenti, akademik	6
Birinci Türkoloji Qurultayın dərsləri və müasir çağırışlar	İsa Həbibbəyli, AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik	7
Birinci Türkoloji Qurultayın 90. Yılında Terim Çalışmalarının Bugünkü Durumu və Geleceği	Şükrü Halûk Akalın, Prof. Dr.	13
I Türkoloji Qurultay: çağırışları və onların günümüzdəki aktuallığı	Möhsün Nağısoylu, AMEA-nın müxbir üzvü	21

BÖLMƏ 1

I TÜRKOLİ QURULTAY: KEÇMİŞƏ VƏ GƏLƏCƏYƏ BAXIŞ

Birinci Türkoloji Qurultayın qarşıya qoyduğu vəzifələr və AMEA akademik Z.M.Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutunda türkologiyanın inkişafı	Gövhər Baxşəliyeva, AMEA-nın müxbir üzvü	25
1926, Bakü I. Türkoloji Kongresinin Öncəsi və Sonrasında Türkiyədə Yapılan Çalışmalar	Fikret Türkmen, Prof. Dr.	29
Birinci Türkoloji Qurultayın 90. Yılında Kasım Tinistanov'un Alfabe və Terim Çalışmaları Üzerine bir Değerlendirme	Hülya Kasapoğlu Çengel, Prof. Dr.	34
Əli bəy Hüseynzadənin Birinci Beynəlxalq Türkoloji Qurultaydakı məruzəsi və müasir qərbdə ikili standartlar	Jalə Əliyeva fil.ü.e.d., prof.	35
"Tolerant Türk Birliyi"nin (TTB) yaradılması tarixi zəruriyyətdir	Mayıl Əsgərov, fil.ü.e.d., prof.	38
Naxçıvanda Birinci Türkoloji Qurultaya hazırlıq	Fərman Xəlilov fil.ü.e.d.	41
Rəsmi dairələrin Birinci Türkoloji Qurultaya münasibətinin açıq və gizli tərəfləri	Adil Babayev, fil.ü.e.d., prof.	46
I Türkoloji Qurultayda ədəbiyyat məsələləri	Bədirxan Əhmədli, fil.ü.e.d., prof.	50
Türkiye Birinci Türkoloji Kongresi'nin Azərbaycan'da Alfabenin Gelişimine Etkisi	Vefa Kurban, Doç. Dr., Gülmira Kuruoğlu, Prof. Dr.	53
Hraçya Acaryan'ın 1926 Türkoloji Qurultay'da sunumundakı Türkçeden Ermeniceye geçen kelimeler konusu ve bununla ilgili Ermenice eserleri üzerine	Qafar Çakmaklı Mehdiyev Prof. Dr.	59

Bakü Türkoloji Kongresinə Katılan Saha (Yakut) Delegeteri	Mehmet Fatih Kirişçiöglü Prof. Dr.	60
I Türkoloji Qurultay və Azərbaycanda latin qrafikali əlifbaya keçid təcrübəsi	Məsud Mahmudov fil.ü.e.d., prof.	64
Birinci Türkoloji Qurultayda qoyulan məsələlərə akademik Tofiq Hacıyevin münasibəti	Roza Eyvazova, fil.ü.e.d., prof.	67
I Bakı Türkoloji Qurultayı - SSRİ türk xalqlarının modernləşməsi sahəsində sovet dövlətinin siyasi-ictimai tədbiri kimi. Qurultayın görünməyən tərəfləri	Solmaz Rüstəmovə-Tohidi, tarix ü.e.d., prof.	71
I Türkoloji Qurultay və müqayisəli türkoloji dilçilik məsələləri	İlham Tahirov, fil.ü.e.d.,	72
I Ümumittifaq Türkoloji Qurultayın pərdəarxası məqamları: dünya inqilabı və dünya əlifbası	Güllü Yoloğlu, tarix ü.e.d., fil.ü.f.d.	75
I Türkoloji Qurultayda türk dünyası üçün ortaq ədəbi dil ideyasının nəzəri konsepsiyası	Tofiq Əbdülhəsənli, fil.ü.e.d., prof.	80
Muhsin Kadioğlunun "Küresel düşün, ulusal davran" əsərində türkçülük məsələləri	Bəsirə Əzizəliyeva, fil.ü.f.d.	85
1-ый Всесоюзный Тюркологический Съезд и его влияние на развитие крымскотатарского языка	Э.С. Ганиева, к.ф.н., доц., Н.С. Сейдаметова, к.ф.н., доц.	90
Birinci Türkoloji Qurultayın Qazaxıstan təmsilçiləri	Ağahüseyn Şükürov, fil.ü.f.d.	91
Abdulla Şaiqin dərsliklərində ümumtürk mədəniyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi	Arzu Hacıyeva, fil.ü.f.d.,	98
Qərbin iki dastanında Türk	Aygün Orucova, fil.ü.f.d.	101
Türk xalqlarının mədəniyyətini birləşdirən təşkilat	Namiq Abbasov, kulturologiya ü.f.d.	105
Türk xalqlarının müqayisəli lüğətinin hazırlanması - Azərbaycan-Türkiyə türkcəsi örnəyində	Seyfəddin Altaylı, fil.ü.f.d.	109
"Azərbaycan" jurnalının publisistikasında türk dünyası	Aynurə Paşayeva, doktorant	112
Türkiyəli mütəfəkkir Hilmi Ziya Ülkən Birinci Türkoloji Qurultay haqqında	Aytək Məmmədova	116
Quzey Azərbaycanda milli istiqlal və türk birliyi ideyalarının yayılmasında mətbuatın rolu (1875-1918)	Aytən İmanova	120
Kazak və Moğol halkının orta gənəkləri və inançları	İnkar Akhmetova	124
Bakü Türkoloji Kurultayı'nın 90. Yılında Türk Dil Kurumunun Elektronik Sözlükleri Üzerine	Mustafa Samet Kumanlı	129
Исследования тюркоязычных народностей Китая в материалах первого тюркологического съезда	Рафиг Аббасов	133

Türkiyə dövlətinin müasir inkişaf meyilləri	Səadət Məmmədova	134
XVI-XIX əsrlərdə Fransada türkoloji fikrin inkişafı	Sədaqət Səlimova	138
I Türkoloji Qurultaydakı dil məsələlərinin C.Məmmədquluzadə yaradıcılığında əksi	Zülfüyyə İsmayıl, Rəşad Zülfüqarov, fil.ü.f.d., dos.	142
Xalid Səid Xocayev və onun Birinci Türkoloji Qurultayına hazırlıq işində rolu	Bəhicə Xocayeva-Mamedova	146

**BÖLMƏ 2
ORTAQ ÜNSİYYƏT DİLİ VƏ TERMINOLOGİYA**

Məhəmməd ağa Şahtaxtının əlifba layihələri	Əbülfəz Quliyev, AMEA-nın müxbir üzvü	148
Türklərdə ortaq dil ilə əlaqədar bəzi mülahizələr	Aydın Abi Aydın, fil.ü.e.d., prof.	153
Birinci Türkoloji Qurultay ərəfəsində yeni əlifba uğrunda mübarizə: 1924-cü ildə Kırım və Türküstan elləri	Buludxan Xəlilov fil.ü.e.d., prof.	155
Türk Dili Qurultayı (iştirakçının qeydləri; 1992-ci il)	Nizami Xudiyev fil.ü.e.d., prof.	160
I Bakı Türkoloji Qurultayının məruzələrində və XX əsrin əvvəllərində ərəb və fars mənşəli terminlərə münasibət	Nadir Məmmədli, fil.ü.e.d., prof.	164
I Türkoloji Qurultaya gedən yol	Rüfət Rüstəmov, fil.ü.e.d., prof.	167
Türk dillərində ortaq terminologiya və ortaq ünsiyyət problemi	Sayalı Sadıqova, fil.ü.e.d., prof.	169
Rus-tatar dil əlaqələrinin nəzəri problemləri	Zəmfira Əliyeva, fil.ü.e.d.	174
Etrusklar və ya latın əlifbasının sirri	Həcər Hüseynova, fil.ü.e.d.	178
Тюркологическое наследие А. Е. Крымского: итоги и перспективы изучения	О. Д. Василюк, Р.М.Валеев, д.и.н.проф. А.М.Абидулин, к.и.н., доц.	182
Azərbaycan Dilinin İzahlı Luğati'ndeki Türkçe Tıp Terimleri	Binnur Erdağı Doğuer, tələbə	191
Azərbaycanda dil situasiyasına təsir edən amillər	Cahid Kazımov, fil.ü.f.d.	192
Tatar Türklerinin Dil Durumu ve Tatar Türkçesinin Kullanımıyla İlgili Sorunlar Üzerine	Ercan Alkaya, Prof. Dr.	195
Tatar Edebiyatını Türkçeye Çevirmede Cinsiyet Bildiren Kelimelerin Aktarılması	Elmira Həbibullina, müəllim	200
Ortaq türk əlifbasının yaradılmasında molla-nəsrəddinçilərin rolu	Gülbəniz Babayeva, fil.ü.f.d.	201
Azərbaycan və Türkiyə Türkcələrinin orfoqrafiya qaydalarının ayrılmasında sovet izi	Kəmalə Ələkbərova, fil.ü.f.d.	205

Türk dillərində dilin tətbiqi ilə bağlı problemlər: transkripsiya və transliterasiya	Nəzakət Qaziyeva, fil.ü.f.d.	208
XX əsrin əvvəllərində ortaq türk dili çalışmaları (Hüseyn Cavid)	Lütfiyyə Əsgərzadə, fil.ü.f.d., dos.	212
Türkologiyanın bəzi aktual problemləri haqqında	Rasim Həsənov, fil.ü.f.d.	213
Türk dillərinin ortaq leksikoqrafiyası	Sima Quliyeva, fil.ü.f.d.	214
Türk dillərindən dünya dillərinə keçən etnoqrafizmlər	Şəbnəm Həsənlı-Qəribova, fil.ü.f.d.	218
Azərbaycan dilinin lüğət tərkibində alınma söz və terminlər	Təhminə İsmayılova, fil.ü.f.d., dos.	223
Суффиксы множественного числа в этнонимах скифов и средневековых тюрко-монгольских народов	Заур Гасанов, доктор философии по историческим наукам	227
Müasir fars dilinin lüğət tərkibinin zənginləşməsində Azərbaycan-türk sözlərinin rolu	Cavanşir Məmmədzadə, doktorant	233
Türkdilli xalqlar arasında əlifba birliyinin təmin edilməsi kontekstində əlifba mücadiləsi (Türkiyədə əlifba islahatları)	Elçin İbrahimov, doktorant	238
Hərəkət vasitələri və onların hissələri ilə bağlı dənizçilik terminlərinin xüsusiyyətləri	Gülнар Bəşirova,	243
Проблемы и перспективы формирования единого языка общения в современном мире	Gültəkin İsmayılova, dissertant	246
Maşın tərcüməsində semantik təhlilin ortaq ünsiyyət dilinin yaradılmasına təsiri və əhəmiyyəti	Gülнарə Əliyeva, dissertant	249
Azərbaycan ədəbi dilində alınma turizm terminləri	Ləman Həsənova	253
Türk və Azərbaycan dillərində hərbi terminalma prosesi	Mehriban Əbdülrəhimova, dissertant	256
Роль единого языка общения в современном обществе	Tünzalə Musayeva, dissertant	261
Azərbaycan dili imlası 1920-ci illərdə	Vəfa Allahverdiyeva (Mahmudova), fil.ü.f.d.	265

BÖLMƏ 3

TÜRK DİLLƏRİNİN TARİXİ: ORTAQ KÖKLƏR VƏ ƏNƏNƏLƏR

“Oğuznâme” haqqında	Ahmet Bican Ercilasun, Prof. Dr.	270
“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında qeyd olunmuş toponimlərin Azərbaycan və Türkiyə paralelləri	Qara Məşədiyev, fil.ü.e.d., prof.	276
İki onomastik vahidin (Alaşa, Çağan) dil tariximizdə mövqeyi	Nəbi Əsgərov, fil.ü.e.d., prof.	280
Azərbaycan-türk şairlərinin “Sultanüş-şüəras”sı Məhəmməd Füzulinin dili	Sevil Mehdiyeva, fil.ü.e.d., prof.	283
О становлении и развитии Казанской тюрко-татарской ономастической школы	Гульшат Галиуллина, д.ф.н.	287

Şuşa-Suziana mixiyazılı abidələrinin türk leksikası	İlhami Cəfərsəy, fil.ü.e.d.	287
Bakı quberniyasının toponimləri	Tünzalə Baxşiyeva, fil.ü.e.d.	293
Qədim türklərdə piktoqrafik və ideoqrafik yazı işarələri	Yadigar Əliyev, fil.ü.e.d.	298
Oğuz qrupu türk dillərində feillərin leksik-semantik inkişafı	Aynur Qədimaliyeva, fil.ü.f.d., dos.	302
Türk dillərinin etimologiyasının nəzəri problemləri	Baba Məhərrəmli, fil.ü.f.d., dos.	306
Oğuz qrupu türk dillərində ərəb alınmalarında iltisqaılıyın inikası	Dürdanə Rəhimzadə, fil.ü.f.d., dos.	311
Azərbaycan tatlarının dilində türkmənşəli arxaizmlər	Gülsüm Hüseynova, fil.ü.f.d., dos.	312
Dilimizin və tariximizin reallığı – «Dədə Qorqud» dastanı	Kübra Quliyeva, fil.ü.f.d., dos.	316
İ.Nəsiminin dilində paronimlər	Nərgiz Hacıyeva, fil.ü.f.d., dos.	320
Dede Korkut Kitabı'nda <i>butun binmek</i> ifadəsi Üzerine	Vahid Zahidoğlu, fil.ü.f.d., dos.	324
Türk dili Rusiya işğalları dövründə əsas yazışma dili kimi: 1803-cü il Andlı Öhdəliyi	Arzu Məmmədova, t.ü.f.d.	328
Orta əsr yazılı abidələrində məsdərin arxaik xüsusiyyətlərinin dialekt və şivələrimizdə qalıqları	Reyhan Mədətova, fil.ü.f.d.	328
Azərbaycan dilinin frazeologiyasının üslubi özəlliklərinin semantik təhlili	Türkan Əsgərova, fil.ü.f.d.	332
Altay dillərində aidlik şəkilçisi <i>-ki</i> və onun Orxon abidələrindəki funksiyaları	Aysel Əhmədova	336
Dil tarixinin öyrənilməsində ümumtürk yazılı abidələrinin rolu	Aygül Mirzəyeva, magistr	341
Əski türkcədə bəzi sözlərin anlam yükü	Dilbər Camali, doktorant	343
Şəhriyarın farsca divanında "türk" sözünün mənaları	Elman Quliyev, dissertant	347
Orxon-Yenisey yazılarının açar sözü Tanrı-Orxon yazılarının mənşəyi	Elvin Babayev, doktorant	352
Nəsiminin dilində onomastik vahidlərin üslubi – poetik özəllikləri	Şahnəzərim Şükürzadə, doktorant	353
Lütfəli bəy Azərin farsca divanında türk leksemləri	Flora Hacıyeva	357
Xətəinin divanında nitq hissələrinin morfoloji araşdırılması	Günəl Orucova, dissertant	361
XIII-XIV əsrlər Azərbaycan ədəbi dilində tabeli mürəkkəb cümlə komponentlərinin sırası kommunikativ planda	Xalidə Abdullayeva	366
"Divanü lüğət-it-türk" əsərində işlənən hikmətli sözlərin forma və məzmun xüsusiyyətləri	Mehriban Abbasova	368

Azərbaycan ədəbi dilinin tədqiqinə bir baxış	Sevinc Səfərova, dissertant	371
Əhməd Nədimin, Məhtumqulu fəraqinin və Molla Pənah Vaqifin dilində türk-oğuz dillərində diferensiasiya dövrü xüsusiyyətlərinin əksi	Ülviyyə Məmmədova, dissertant	375

BÖLMƏ 4

TÜRK XALQLARININ TARİXİ ETNOQRAFİYASI VƏ İNCƏSƏNƏTİ

Azərbaycan və türk musiqisinin öyrənilməsində bəzi aspektlər	Rəna Məmmədova, AMEA-nın müxbir üzvü	380
Ünlü bir tarixçinin oyunu: Hikaye-i İbrahim-Gülşeni	Abidə Doğan, Prof. Dr.	382
Oğuzname'ye göre Azərbaycan'ın Oğuz Kağan tərəfindən fethi	Necati Demir, Prof. Dr.	383
Cumhuriyyət döneminde Kars şəhərinin etnografik yapısı	Nebahat Arslan, Yrd.Doç.Dr.	387
Использование древесины в средневековом зодчестве Азербайджана	Райха Амензаде, доктор архитектуры, проф.	388
Azərbaycan Edebiyatı'ndan Türk Sinemasına Bir Uyarlama: Mahmut ilə Meryem	Nurtaç Ergün Atbaşı	390
Каджарский стиль в азербайджанском искусстве как явление тюркской культуры	Гюльрена Мирза Каджар, д.фил.по искус.	390
Азербайджанское изобразительное искусство в период государственной независимости, его символика	Фарида Мир-Багирзаде, д.фил.по искус., доц.	391
Тюркский язык как маркер этнической идентичности Азербайджанского Государства Сефевидов (по материалам англоязычной историографии)	Lamiyə Qafarzadə	396
Тюркские народы в Киеве (I половина XX в.)	Н.Н.Зуб (Руденко), к.и.н.	400
Türk miniatürlərinin tarixi və estetik aspektləri	Ülkər Əliyeva, t.ü.f.d.	410
Ulu öndər Heydər Əliyevin nitqlərində türk dünyası incəsənəti	Nağdəli Zamanov, tibb ü.f.d., dos.	413
Türkoloji tədqiqatlar Azərbaycan musiqişünaslığının prioritet istiqaməti kimi	Əfsanə Babayeva, sənət.ü.f.d., dos.	414
Сложение османской миниатюры в 16 веке	Агасалим Эфендиев, д.ф.по искус.	417
Qarapapaq türklərinin bədii mədəniyyəti	Vüqar Kərimli, kult.ü.f.d., dos.	421
Из истории российской и азербайджанской арабистики и тюркологии XIX в.: письма Мирзы А.К. Казем-бека академику Х.Д.Френу (1831-1846 гг.)	Р. М.Валеев, д.и.н., проф. Р.З.Валеева Т.И.Зяппаров	424
Азербайджанский язык как основополагающий фактор азербайджанской культуры	Самира А. Мир-Багирзаде, д.ф.по фил.	429

Mədəniyyətləri qovuşduran ümid körpüsü	Ələkbər Qasimov, sənət.ü.f.d., dos.	433
Hüseyn Cavidin "İblis" pyesində səhnəqrafiyanın imkanları	Fəridə Quliyeva, sənət.ü.f.d.	438
Türk xalqlarının mahnılarında intonasiya xüsusiyyətləri	Xatirə Həsənzadə, sənət.ü.f.d., dos.	443
Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğalı və Türkiyənin siyasəti	Zaur Əliyev, siyasi ü.f.d.	444
XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycana almanların köçürülməsi	Afaq Piriyeva, fil.ü.f.d., dos.	447
Представители Русской историографии XIX века о тюркском населении северо-западного Азербайджана – мугалах	Елвира Летифо́ва, д.и.по.ф., доц.	449
Şimali Azərbaycanın Qarabağ regionunda musiqinin inkişafı tarixindən (XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəlləri)	Bəxtiyar Həsənov	450
XVIII əsrin əvvəllərində Marağanın və Soyuqbulağın inzibati bölgüsü	Gülər Qafqazlı	454
Qərb dövlətləri və Rusiyanın Osmanlı dövlətinin şərqi və Azərbaycan ərazisində Erməni dövləti yaratmaq planlarının tarixi kökləri	Həsən Səfəri	458
XVIII əsrin əvvəllərində Səlməs qəzasının etnodemoqrafik vəziyyəti	Yaxşixanım Nəsirova	463
V.V.Bartold türk xalqları tarixinin tədqiqatçısı kimi	Səidə Nəbiyeva	467
История Османской Империи XIX века в западных мемуарах	Natavan Ağayeva, dissertant	467
Qoruz aləti müxtəlif türk xalqlarında	Lalə İsmayılova	468
Tabrizi influence on painting in Ottoman Turkey	Haldun Ozbudun, doktorant	469
II Dünya Müharibəsi illərində türk xalqları	Müzəffər Müzəffərli, magistrant	473
Türk dünyasında doğum ilə ilgili inanışlara bir baxış	Sürəyya Kaya	474

J
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z

a
b
c
ç
d
e
f
g
g
h
i
j
k